دەڵێن کە ئەمەریکا دەپژمێت جیهان تووشی هەڵامەت دەبێت.. زاهیر باهیر

لە ڕاستیدا نەک هەر ئەمەریکا بەڵکو یەکێک لە هەرە ساماندارە ملیاردەرەکانی دونیا وەکو ئێلون مەسک بە نموونە بپژمێ وڵاتانێکی زۆر تووشی هەڵامەت دەبن .
مەبەست لەم پەندە ئەوەیە کە ڕاگەیاندنێک لە ئیدارەی ئەمەریکییەوە دەدرێت کارایی خۆی لەسەر بۆرسە و بازاڕی دونیا و دراوەکانی وەکو پاوەند و دۆلار و یورۆ ئەوانی دیکەش بە دوایدا، دادەنێت .
دۆناڵد ترامپ پێش دەستبەکاربوونی هەڕەشەی ئەوەی کرد کە گومرگ لەسەر کاڵای هاوردەی چەند وڵاتێک زیاد دەکات گوایە لە بەرژەوەندی ئابووری و ئەمەریکایە و پارەیەکی باشیش دەخاتەوە ناو خەزێنەی ئەمریکییەوە .

پێرێ و دوێنی بە بڕیارێکی سەرۆکایەتی لە سەدا 25 ی گومرگی لەسەر کەنەدە و مەکسیکە و هەروەهاو لە سەدا 10 شی لەسەر هاورردەی چین و وەاوی ئەوەش دەکات کە لە سەدا 10 ش لەسەر هاوردەی وڵاتانی یەکێتی ئەوروپاس دابنێت .
ئەمەش پێی دەوترێت جەنگی بازرگانیی ، یاخود جەنگی ئابوریی، کە ئەوەی زیاتر لە کەمپانیا گەورەکان و حکومەتەکان زەرەرمەند دەبێت داینشتوانن ، هاووڵاتییانی خودی وڵاتەکە خۆیەتی . زیادکردنی گومرگ ئەو وشەیەی کە ترامپ وتی ئەو وشەیەی لە فەرهەنگی زمانەوانییدا لە هەموو وشەیەکی دیکە پێ خۆشترە.

لەم ڕەدەڵ و بەدەڵەدا دوو خاڵی گرنگمان بۆ دەردەکەوێت:
یەک : بە هێزیی و بەیەکەوەگرێداراوی سیستەمەکە لەسەر ئاستی دونیا کە چەندێک یەکگرتووە و چۆن چووە بەناو یەکدا و بوونەتە پاشکۆی یەکدی بە شێوەیەک کە هەموویانی بەیەکەو گرێداوە.
دوو: هاوکاتیش بە هێزی و لاوازی ئەم سیستەمان بۆ دەردەکەوێت کە بە ڕاگەیاندنێک چۆن بەشێک لە بەهای دراوەکان دادەبەزێ و بازاڕ و ئابوری وڵاتانێک لاواز و لاواز تر دەبێت .
کاتێک کە دۆناڵد ترامپ پرسی زیادکردنی گومرگی لەسەر هاوردەی ئەو وڵاتانە دانا لە ماوەیەکی کەمدا هەژموونی خۆی لەسەر بازاڕ و

بەهای دراوەکان و پشکی کۆمپانیاکان دانا هەر بۆ نموونە : FTSE 100 بە ڕێژەی لە سەدا 1.4 و Nikkei لە یابان بە لە سەدا 2.8 پشکەکانیان هاتنە خوارەوە ئەمە هەر لە کۆتایی ڕۆژی دووشەممەدا. پشکی Wall Street لە سەدا 2 دابەزی، Nasdaq لە سەدا 1.2 دابەزی FTSE 100 لەندەن لە سەدا 1 پشکەکانی دابەزین، DeepSeek بە ڕێژەی لە سەدا 5 دابەزی. کۆمپانیای ڤالیۆی فەرەنسی کە دابینکەری پارچەی ئۆتۆمبێلە بە ڕێژەی 8% دابەزینی بەخۆیەوە بینی. نرخی پاوەند بە ڕێژەی لە سەدا 0.6 لە بەرانبەر دۆلاردا بەهاکەی دابەزی و بەڵام لە بەرانبەر یۆرۆدا بە ڕێژەی لەسەدا 0.5 سەرکەوت .
تەماشای ئەو ئامارانەی سەرەوە بکە و بزانە چی ڕوویداوە بە بڕیارەکانی ترامپ . بەڵام وڵاتانی مەکسیکە و کەنەدە و چین هەڕەشەیان کرد وتیان ئەوانیش بە ڕۆڵی خۆیان گومرگ لەسەر هاوردەی کاڵای ئەمەریکی دادەنێن ئیتر هەر دوێنێ درەنگێك ترامپ بڕیاری دواخستنی بڕیارەکەی پێشتری بۆ ماوەی مانگێك لەگەڵ کەنەداو مەکسیکە ڕاگرت تاکو وتوێژی لەسەر بکەن ، لەبەر ئەوە ئەمڕۆ تۆزێك ئارامیی بە بازاڕ و بە هەڵبەز و دابەزی دراوەکان و بەرز و نزمبوونەوەی پشکەکان گەڕایەوە .
بێ گومان گەر بڕیارەکەی ترامپ بخرێتە کارەوە و پەل بهاوێژێت بۆ ولاتانی ئەوروپاو بریتانیا و وڵاتانی دیکە ئەوە ڕۆڵی کاریگەر لەسەر ئابووریی دادەنێ واتە ژیانی خەڵکی ئەکجار گران دەبێت و کولفەی ژیان زۆر زیاتر بەرزدەبێتەوە.

بۆچی؟

بەرزبوونەوەی گومرگ لەسەر ناردنە دەرەوەی کاڵاکان واتە هاوردەیان بۆ ئەمەریکا و ولاتانی دیکەش بە ڕۆڵی خۆیان کردنی هەمان شت ، دواجار دەبێتە هۆی بەرزبوونەوەی ڕێژەی هەڵئاوسانی پارە واتە زیادبوونی کولفەی ژیان. بۆ چارەسەری ئەمەش دەوڵەتەکان فۆرمیلەیەکی ئامادەکراوی هەمیشەییان هەیە ئەویش بەرزکردنەوەی سووە بە بەرزکردنەوەی بەهای پارەکەیان . بەرزکردنەوەی سووش دەبێتە هۆی بەربوونەوەی ڕیژەی سەراپای سووی قەرزەکان و سلفەی عەقار هەموو سەلفەکانی دیکە . ئەمەش یانی جگە لە خراپتربونی ژیانی خەڵکیش دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی وەبەرهێنان، واتە زۆرێك لە سەرمایەداران دروستکردنی پرۆژەی نوێ و تەواوبوونی پرۆژەکانی ئەستایان رادەوەستێنن. ئەنجامەکەشی یانی کەمکردنەوەی کرێکاران یا لانی کەم کەمکردنەوەی کرێیان. ئیتر بەم شێوەیە ئەم بڕیار یا ئەم کارە کارایی لە سەر ئەوی تر دادەنێت تاکو ڕیفۆرمەکی دیکە دەکرێت

لە سیستەمەکەدا با ئەوانە هەڵدەوەشێتەوە یا بانقەکان لە پێدانی قەرزدا ڕێژەی سوو دادەبەزێنن.

ئەی ئەگەر گرفتەکە بە جۆرێکی دیکە ڕوو بدات؟

واتە گرفتەکە لەسەر دەستی دەسەڵاتداران و سەرمایداراندا نە خولقێت، بەڵکو لە هەندێك لە کۆمپانیا گەورەکانی وەکو ئەمازۆن و تێسلا و ئەوانی دیکە و بەرصەکاندا کرێکار و کارمەندەکانیان مانبگرن و دەست بەسەر کۆمپانیاکاندا بگرن ، بە گومان گرفتی ئابووری یا دەتوانرێت بوترێت قەیرانی ئابووری سیتەمەکە پاش ئەوەی ئەم چالاکییە ڕاستەوخۆیە دەگوێزرێتەوە بۆ شوێنەکانی دیکە و نێو کۆمپانیا و کارگەکان و بەرصەکانی دیکە ، قەیرانە ئابوورییەکە دروست دەبێت .
قەیرانەکە بە جۆرێك دروست دەبێت کە هەرگیز سەرمایەداران و دەوڵەتەکان توانای چارەسەریانی نییە و دەبێت بەری بە شل بکەن تاکو قەیرانەکە بە ئاقاری دروستی خۆیدا دەڕوات و شتێکی دیکە دێنێتە دی.
بەداخەوە کە لە ئێستادا ئاسۆی ئەو گریمانە لە هیچ شوێنێکی دونیاوە دەرناکەوێت ، بەڵام کەسیشمان ناتوانین پێشبینییەکی تەواوی داهاتوو بکەین بزانیین ئایا ڕەوتی ژیان بەرە و باشتر دەڕوات یا خراپتر ، ئەوە ڕوودەدات یاخود ڕوونادات .

زاهیر باهیر
04/02/2025